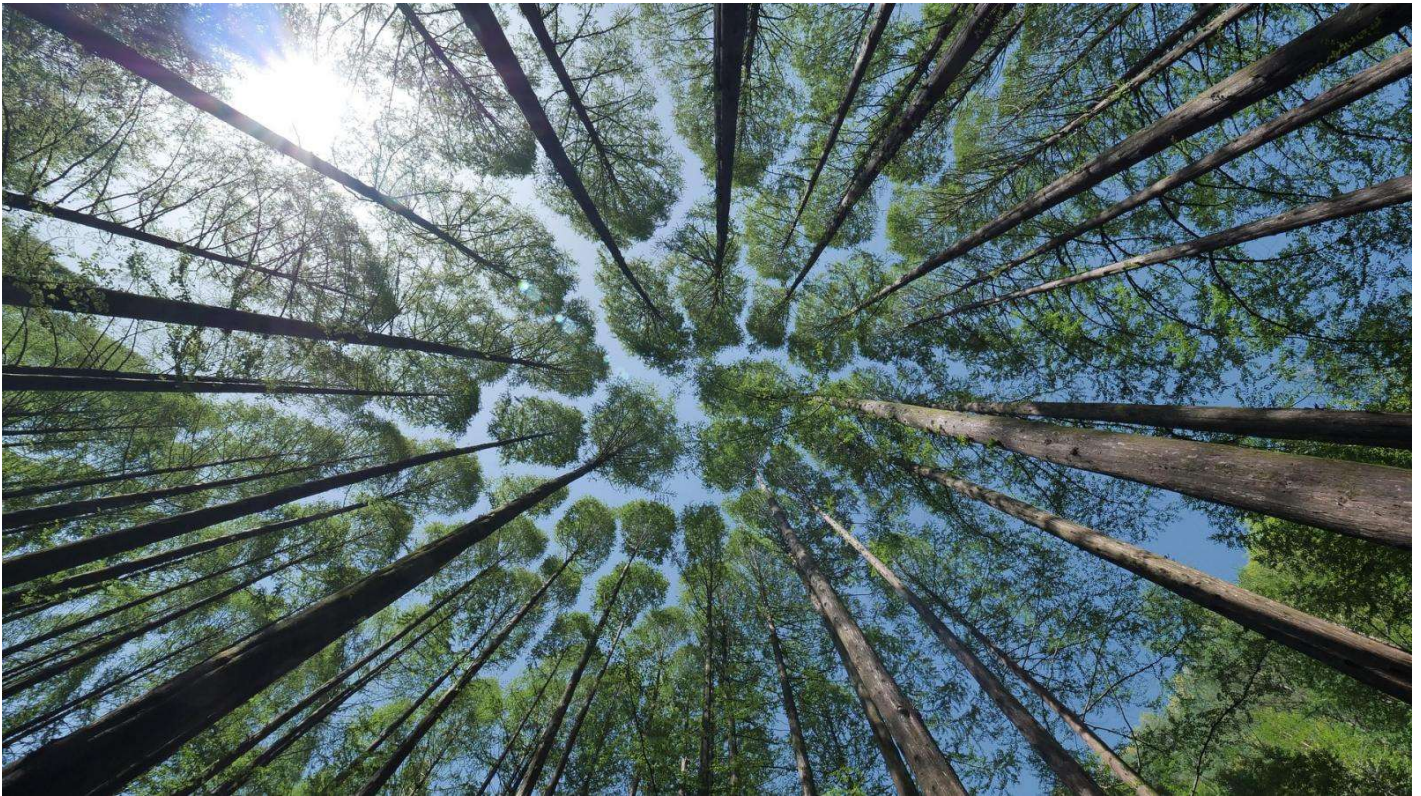


# Karen Armstrong: Tilbage til naturen



Hvordan ændrer vi vores katastrofale forhold til naturen? Foto: Pixabay



**Finn Wiedemann**  
19.03.2023



**BØGER // ANMELDELSE – Fokus på CO2 kvoter, ny teknologi, anden livsstil og bæredygtighed er udmærket, men grundlæggende må vi forsøge at ændre vores forhold til naturen. Vi har brug for en ny naturdannelse. Sådan lyder det vigtige budskab i bogen *Naturens hellige kraft* af religionshistorikeren Karen Armstrong, skriver Finn Wiedemann. Men vil en ny naturetik være tilstrækkelig for verden af i dag?**

---

**BOG: Naturens hellige kraft. Hvordan kan vi genskabe vores forhold til den naturlige verden**

Af: Karen Armstrong

Kristeligt Dagblads Forlag, 2023

---

Bogen *Naturens hellige kraft. Hvordan kan vi genskabe vores forhold til den naturlige verden* af den britiske religionshistoriker og tidligere nonne Karen Armstrong har med rette påkaldt sig opmærksomhed, siden den udkom på dansk.

Udgangspunktet er, at vi er blevet fremmede overfor naturen, og at vi derfor udnytter og behandler den skidt. Den nuværende klima- og miljøkrise med stigende temperatur

og havstigninger har rod i vores forhold til naturen.

# Det antropocentriske forhold til naturen

Påstanden er, at vores antropocentriske forhold til naturen, hvor mennesket er centrum i universet, er forankret i vores kristne tro og religion, hvor der bliver sat skel mellem menneske og natur, fordi Gud er adskilt fra naturen. Det sker dog først for alvor i senmiddelalderen, hvor kristendommen udvikler et radikalt nyt forhold til naturen, som er anderledes end vores forfædres.

Historisk set var vores forhold til naturen guddommelig eller besjælet. Den "participatoriske" opfattelse af naturen var forskellig fra kultur til kultur, men med moderniteten forsvandt den fra vores del af verden. Den empiriske og rationalistiske videnskab med Bacon, Descartes og Newton banede sammen med ændringer i den kristne teologi vejen for et nyt syn på naturen, så den fremstod som en "ting", vi som mennesker er adskilt fra og derfor kan manipulere med.

Skal vi den nuværende krise til livs, må vi forsøge at udvikle et andet forhold til naturen. Fokus på CO2-kvoter, ny teknologi, anden livsstil og bæredygtighed er udmærket, men grundlæggende må vi forsøge at ændre vores forhold til naturen, hvilket vi hver især har et ansvar for.

## To erkendelsesmåder

I størstedelen af vores historie har myte og logos udgjort to måder at forstå og erkende verden på, som komplementerer hinanden. Myter beskæftiger sig med det, der er tidløst og evigt i vores liv og giver os forklaringer på verdens oprindelse og sammenhæng. Myter handler om mening og giver vores liv perspektiv.

Nu om dage er vi langt mere fortrolige med logos, som giver os rationelle forklaringer og forklarer objektive kendsgerninger på verdens indretning og sammenhæng. De mytiske forklaringer er blevet kasseret. I dag har vi brug for myter, der på ny kan hjælpe os med at se og opleve naturen som guddommelig og æstetisk.

 I dag er vores katastrofale forhold til naturen ikke længere udelukkende et kristent eller vestligt fænomen, men derimod et globalt fænomen

Armstrongs ideer kan minde om den nu afdøde uddannelsespsykolog Jerome Bruner, der pegede på, at vi i vesten har to erkendelsesformer, som vi ordner vores erfaringer og oplevelser med, henholdsvis en videnskabelig og en narrativ måde. Den logisk



videnskabelige måde er interesseret i at finde frem til sandheden. Den beskæftiger sig med forklaringer, kausalitet og argumenter, mens den anden erkendelsesform er sanselig og æstetisk eller narrativ, kommer til udtryk i fortællinger og gode eksempler og taler til patos og etos frem for til logos. Bruner argumenterer for, at vi bør skabe mere plads til den narrative erkendelsesform.

## Et andet natursyn

Armstrong redegør udførligt for, hvor vi finder det mytiske og guddommelige forhold til naturen, hvilket bl.a. er tilfældet i østlig religion og filosofi, primært indisk og kinesisk tankegang. Her er man ikke på afstand af naturen, men opfatter sig som en del af den, hvilket giver et mere respektfuldt og balanceret forhold. Det er dog også ideer og praksisformer, man f.eks. finder i islam, den tidlige kristendom, i poesien og blandt oprindelige folk.

I Armstrongs bog er der mange gode og udførlige eksempler på, hvordan tænkere og filosoffer gennem historien har reflekteret over vores forhold til naturen og påvist, at vi er forbundet med den.



Hvis vi skal udvikle en ny naturetik eller dannelse, er der masser af inspiration i Armstrongs gengivelse af, hvordan oprindelige folk, filosoffer, poeter, mystikere og repræsentanter for de store religioner har reflekteret over problemstillingen. Der er ligeledes en række konkrete anbefalinger til, hvordan vi kan arbejde med at ændre vores forhold til naturen. Vi kan sætte os ned i stilhed og mærke den organiske forbindelse, vi har til naturen, hvor vi både er iagttager og modtager. Armstrong fortæller selv i et interview, at det er et ritual, hun praktiserer 10 minutter hver dag.

Når vi indser, at vi er afhængige af og forbundet med naturen, kan vi opgive vores antropocentriske holdning og udvikle empati og respekt for naturen og vores medmennesker. Vi kan hermed forsøge at udvikle en *antropokosmisk* mentalitet, som hun formulerer det.

Stefan Hermann var ude i samme ærinde i sin bog, *En varm tid*, hvor han ligeledes argumenterer for, at vores forhold til naturen kræver en kulturændring, og at vi gennem en enkelt eller to generationer er blevet mere fremmede for den natur, vi tidligere var tæt på. Vores forhold til naturen er også i høj grad et æstetisk eller sanseligt fænomen. Der er behov for en ny almen naturdannelse. Her kan kunst og poesi og konkrete møder med naturen bidrage, hvilket Armstrong ligeledes peger på.

## Armstrongs idealistiske perspektiv

Armstrongs argumentation er idealistisk. Hvis vi ændrer på overbygningen, dvs. vores ideer, tankegange og forestillinger, så vil vores forhold til naturen blive anderledes. I så fald vil vi kunne håndtere klimakrise og miljøforurening.

Det er selvfølgelig korrekt, men det er svært at se bort fra, at det, som marxisterne kalder det materielle eller basis, i høj grad påvirker vores overbygning, dvs. ideer og tankegange. Dem, som ejer eller har magt over økonomi og teknologi, har magt til at påvirke vores ideer og tanker. Skal vi ændre på vores grundlæggende ideer og forestillinger, må vi også ændre på den del. Det adresserer Armstrong ikke. I dag kontrollerer de største globale virksomheder f.eks. op imod halvdelen af verdensøkonomien. Hermed udøver de enorm magt.



Karen Armstrong, her fotograferet ved et foredrag i 2000, har mindst 29 bogudgivelser bag sig. Foto: Wikimedia

Man kan vel ikke sige, at det er en svaghed ved bogen, fordi dens ærinde er et andet, men det er svært at se bort fra, at det kræver mere end 10 minutters daglig meditation, hvis vi som civilisation eller kultur mere fundamentalt skal formå at ændre på vores forhold til naturen.

## Det antropocentriske forhold til naturen er globalt

Selv om forholdet til naturen er et andet i østlig religion og filosofi, sådan som Armstrong beskriver det, har det ikke forhindret f.eks. Kina og Indien i at overtage vestlige ideer og tankegange og behandle og udnytte naturen på stort set samme måde, som vi har gjort i vesten. Et af de mest forurenede områder i verden er de sydasiatiske kyster, ligesom f.eks. Ganges i Indien og Yangtze Floden og Den gule Flod i Kina er blandt de floder, hvor der bliver udledt mest plastaffald i havene.

Mange ideer om et andet forhold til naturen er udviklet i den østlige kulturkreds, men aktuelt ligner de dominerende produktions- og organisationsforhold – og dermed det forhold til naturen, som vi finder her – det, vi kender fra vesten.

## Intet kan gå i stå

Armstrongs bog giver os en indsigt i, at der gennem hele vores civilisationen har været folk, der har haft et andet forhold til naturen. Historisk har det også været tilfældet i den kristne kulturkreds, men spørgsmål er blevet fortrængt eller tilsidesat siden senmiddelalderen.

I de her år er der et opbrud i gang, hvor vi forsøger at nyorientere os under overskrifter som bæredygtighed, f.eks. inspireret af FN's verdensmål. Historisk har sådanne bølger tidligere præget den vestlige kultur, f.eks. i romantikken med H.C. Ørsted og Schelling som centrale eksponenter, ligesom interessen for østens visdom og ideer og f.eks. kapitalismekritik og miljøbevægelser prægede slutningen af 60'erne og 70'erne.

I dag er vores katastrofale forhold til naturen ikke længere udelukkende et kristent eller vestligt fænomen, men derimod et globalt fænomen, hvorfor vi må adressere problemstillingen globalt såvel politisk som økonomisk.

Det skal selvfølgelig ikke forhindre hin enkelte i at arbejde med at komme tættere på naturen ved at bruge 10 minutter dagligt. Når man er færdig med det, kan man f.eks. lytte til Niels Skousens fine sang, "Blæsten og regnen", og som i poetisk og kunstnerisk kondenseret form udtrykker Armstrongs ideer. Måske vil det også hjælpe os med at brede vores koncentriske cirkler ud og forbinde os med hele universet, så vi mærker, at intet kan gå i stå.

Blæsten og regnen  
og lyset som er på vej  
fugle i sne  
de første blomster  
alt det vil jeg dele med dig  
vi kan sidde sammen  
og mærke tiden gå  
se bladene grønnes



mærke at intet kan gå i stå

(Fra "Blæsten og regnen" af Niels Skousen)

## Litteratur

Bruner, Jerome: *Uddannelseskulturen*. Hans Reitzels Forlag, 1998

Hermann, Steffen. *En varm tid*. Informations Forlag, 2022

Højholdt, Andy og T. Ravn-Pedersen (red.): *Håbet og handlingens pædagogik*. Hans Reitzels Forlag, 2021

Rørth, Charlotte: Et tænksomt øjeblik? Det gør mere for klimaet end man tror. Interview med Karen Armstrong. <https://pov.international/karen-armstrong-taenksomt-ojeblik-klima/> d. 19. februar 2023

Skousen, Niels. *Blæsten og regnen*. Auditorium, 2022

Læs mere i POV om klimakrisen her.

ERKENDELSE

Karen Armstrong

miljø og klima



### Finn Wiedemann

Finn Wiedemann er lektor, ph.d. og studieleder ved Institut for Kulturvidenskaber på Syddansk Universitet. Finn Wiedemann forsker i uddannelse, pædagogik og ledelse. Han har blandt andet skrevet bøgerne: *Send mere ledelse*. En analyse af...

## Modtag POV Weekend, følg os på Facebook – eller bliv medlem!

Hold dig opdateret med ugens væsentligste analyser, anmeldelser og essays i **POV Weekend** – hver fredag morgen.

**Det er gratis, og du kan tilmelde dig her →**

**Ja tak, send mig POV Weekend**

POV er et åbent og uafhængigt dansk non-profit medie.

**Har du mulighed for at bidrage til vores arbejde? Bliv medlem her →**